

Тихомир Безлов

Когато говорихме със Стефан за семинара, първоначално мислех, че една интересна тема би била да сравним тази масова представа за организираната престъпност, като нещо, свързано с насилие, босове, и това, което напоследък започна да става интересно като политически инвеститори или както в нашите масмедии ги наричаме олигарси, по аналогия с Русия. Но след това ни се стори, че това е една твърде непривична тема, твърде малко данни имаме за това и повече ще говорим, изхождайки от някакви наши представи. И по тази причина се опитах да използвам някои наши стари данни и да се върна към размишлението, какво всъщност можем да измерим, какво всъщност мерим когато казваме, че организираната престъпност нараства или се запазва. Това, което обикновено повтарят европейските бюрократи, да ги наречем, и политици, и съответно европейските масмедии, говорейки за България. Аз ще започна със слайд, който обхваща един много интересен период. Данните се появиха през периода октомври 2001 – март 2002. Въпросът, който зададохме в различните месечни проучвания в онзи момент, беше за уличната и организираната престъпност. Това бяха два отделни въпроса. Повишиха ли се, намалиха ли се? Имахме отговор: увеличиха се. Вижте червената линия, долу жълтата е същият въпрос. Беше задаван блок класически имитационни въпроси от типа срещу вас и вашето семейство дали е извършено престъпление. И се питаше съответно за различни типове престъпления. Долу, както виждате в онзи период, около 5 % от хората отговаряха, че срещу тях или тяхното семейство е извършено престъпление. Както виждате линията е почти плоска. И обратното, забележете периода януари, февруари какъв рязък скок има, това е точно този период, в който, ако си спомняте, се случиха ред криминални инциденти, тогава такситата блокираха парламента, бе поискан вот на недоверие и т.н. За какво показвам тази графика. Според мен между реалния опит на хората и това, което реално те смятат за организираната престъпност, няма връзка. Говоря за отговорите на въпроса дали се увеличава или намалява престъпността. Тази крива обаче, червената, силно корелира с броя на публикациите, в които се споменаваше темата организирана престъпност, за съжаление не успях да намеря данните в онзи момент. Следващата интересна графика, малко е подробна, и затова ще се опитам да преразкажа и да обясня. Жълтата линия показва отговора за това дали се е увеличила уличната престъпност, а виолетовата линия се отнася за нарастването на организираната престъпност. Както виждате, те се движат почти успоредно. Единственото изключение е от началото – това е ноември 2000 г. или всъщност ноември-декември 2000 г. Ако си спомняте, това беше времето на няколко бомбени инцидента, като взрива в Амбасадор, и т.н. Следващия, този рязък скок до 71 % е периодът, в който именно бяха тези протести на улицата, съответно бумът тогава по темата организирана престъпност. Сега още един интересен период. Забележете края на графиката. Ще ви покажа, между другото, как през лятото на 2002 г. имаме за първи път организираната престъпност, тогава представата за организираната престъпност започва да изпреварва уличната. Опитях се да си припомня какво се случи тогава. Тогава започна медийната кампания, започна да се говори за организираната престъпност изключително често, тогава бяха взривовете срещу Алексей Петров, стрелбите срещу Версанов и Джамбов. И ето как изглежда целия период до момента. От началото на тази година са последните данни. От февруари 2008, последното число е 26.7. Отново, както може да се предполага, няма някаква разлика между представата на хората за улична и за организирана престъпност. Виждате, че през въпросното лято на 2002 г. представата за организираната престъпност като увеличаваща се изпреварва уличната. Другото нещо, което е безспорно от нашите данни, и което донякъде противоречи на това, което каза колегата от Отворено общество: при нас ние

наблюдаваме че има спад на представите за хората, че престъпността се увеличава от ноември 2004., т.е от 2005 г. Според мен, това е резултат от горе-долу края на голямата серия поръчкови убийства, взривове и т.н., които бяха в пика си горе-долу бих казал някъде през ноември 2005. Сега, оттук възниква въпросът имаме ли някакъв инструмент, с който да говорим реалистично за организираната престъпност. Виждаме, че в момента темата дали престъпността се увеличава или не става политически проблем. И то не само български вътрешни политически проблем, както беше, примерно, през 2005 г., а започва да се превръща в международна, европейска тема и като виждаме във всеки доклад бива написано горе-долу едно и също, че тя няма решение, дори че се увеличава и т.н. С няколко думи да се върнем към уличната или конвенционалната престъпност. Значи за тази престъпност вероятно нямаме дискусия каква е точно ситуацията в България. Освен че имаме полицейската криминална статистика, която е на месечна база, и която многократно е предефинирана, хармонизирана с европейските статистически стандарти, а освен това имаме безспорно латентност и полицейски филтри, но така или иначе има и имитационни проучвания, т.е. ние винаги бихме могли, чрез стандартни обикновени национални представителни изследвания да имаме идея какво се случва в страната. Само за илюстрация да ви покажа какво получаваме ние от 2001: ето тази жълта линия са полицейските данни. Дясната скала е броят на криминалните престъпления, като по обясними причини сме изключили тука транспортните. Лявата скала са процентите от домакинствата, които са обявили, че са имали някакъв криминален инцидент и както виждате, след 2005 г. имаме ръст. Т.е. ние бихме могли да говорим, че при конвенционалните престъпления имаме ръст и това е измеримо, т.е. тези неща можем да ги мерим, можем да говорим за това, съответно да търсим различни критерии за нивото, но по отношение на организираната престъпност нямаме отговори. Аз съм направил един малък експеримент. Ще се опитам да намеря индикатори за организирана престъпност, които да са количествени, които да са резултат на някаква реалност, която може да измерим. Т.е. да превърна тази реалност в количество. Значи, тука съм написал характеристиките, които според мен те трябва да притежават. Нали, да можем да ги мерим количествено, да показват някаква организация. Чухме, нали, известно ни е, колко е сложна дефиницията на организираната престъпност, аз малко ще съм като този английски висш полицай, който казва, че слонът трябва да го видим все пак. И другото нещо, което е много важно за българската действителност, да не могат да бъдат скрити тези данни. И ето тука съм избрал малко такива данни. Първата тема, според мен, е пазарът на крадени автомобили. Това е нещо, което не може да бъде скрито. Значи, първо, че е организирана престъпността, организирана е. Сложил съм пример – това са софийските мрежи за кражби на коли. Както виждате, това е една много сложна система, в която имате всякакви специализации, включително участие на застрахователни компании, включително участие на полицаи и т.н. Това са между другото реални хора. Не са измислени. Да, всички тези, с някои от тях съм говорил лично, така че потвърждавам, че те са реалност. Да, но както те ми казват: „ако ме хванеш в тоя автомобил с ключовете и всичко, не можеш ме осъди“. Но тук въпросът е какво се случва с данните. Няма как да скриете вече открадната кола по много причини. В сравнение дори с европейските стандарти при нас обявяването на открадната кола е почти 98 %. Вижте какво е било нивото преди 90 г. Тогава са се крали между 3 и 4 хиляди автомобили. През 1990 имаме около 5 хиляди, а след това следва златният период на силовите бригади, вижте рекорда от 1994 г., точно преди да се появи силовото застраховане. За този период можем да твърдим, че вероятно само половината от колите се отчитат. Тоест ако имаме 19 хиляди, това е рекордът за 1994 г., ние по различни косвени източници можем да твърдим, че вероятно става дума за двойно

повече откраднати автомобили и вероятно бихме могли да кажем, че всяка трета кола в този период, западна, която се внася, е открадната от България. А след това започва силовото застраховане и настъпва рязък спад на кражбите. Всички знаем защо и как възникна този рязък спад. След това следва краят на силовото застраховане и отново ръст на кражбите на коли. През 1998 г. забраниха ВИС и СИК. Това е периодът, от който имаме скок. След това имаме спад през 2001, като отговорът е, че тогава просто бригадите започнаха да отиват в Испания. В момента тези 4500 откраднати коли за м.г. не са резултат от някакво особено чудо, нали, на българското правосъдие. Просто ако погледнете, ще видите, че става дума за единици осъдени крадци на коли, а просто масово хората са в Испания. Ако ги питате защо, те казват, че там има много по-хубаво законодателство от българското. Да не влизаме в тази тема. Така че ако говорим за организирана престъпност, свързана с някакви количества, мисля, че колите са едно от доказателствата, че имаме почти толкова голям спад на кражбите на коли, какъвто има, примерно в Германия. Там пикът е горе-долу през 1993-94 г. и след това имаме горе-долу в подобни пъти спад на кражбите на коли в Германия. По отношение на другия интересен пазар, който тука много пъти бе цитиран, наркотиците. Това вече са данни от класически представителни изследвания. При тях, например, не можем да питаме вие ползвате ли и колко често ползвате различни типове наркотици. Това би бил най-добрият източник на данни за това колко е голям пазарът, но просто опитът показва, че хората не отговарят честно на тези въпроси. Разбираемо защо. Изключение прави донякъде марихуаната, но въпросът „можете ли да намерите“ си мисля, че е един добър индикатор. Зададен е въпрос „можете ли да намерите съответната група наркотици?“. Тука съм изброил 4-те, за да не става много голяма графиката и както виждате, някакви големи динамики нямаме в тази сфера. За съжаление нямаме дълъг ред тука, но това би била една добра възможност да се измерва. Обаче тука ми липсва една картинка, която е безценна. Другият вид добър индикатор, според мене, който също не може да се скрие, са взривовите, които се регистрират от полицията. Черната линия. Както виждате, бумът на взривовите е през 1993-1994-1995 г. Всички знаем, че това беше също част от инструментите, с които наказателните бригади въздействаха на своите обекти. Виждате горе-долу каква е тенденцията. Отново имаме един ръст в периода 2000 – 2001 г., който съвпада с пика при автомобилите. Тоест, ние имаме достатъчно основание да мислим, че тези данни доказват донякъде какво се е случило в периода 1993 – 1995 година. И накрая тази прочута тема с поръчковите убийства. За съжаление, няма достоверни данни до 1997 г. Имаме много фрагментирани данни с големи отклонения. Но мисля, че след 1997 г. би могло да се говори за някакви относително верни данни. Пикът тука е 2003 г. но отново изхождайки от някакви такива съображения какво се случва с организираната престъпност, виждате, че след 2003 г. имаме един устойчив спад на тези престъпления, колкото и това да води до загуба на интереса към България, като към място, където могат да се покажат атрактивни медийни зрелищни, събития. Така че си мисля, че тези няколко количествени характеристики ни дават представа какво се случва с организираната престъпност в България, но има една друга подреалност, която си заслужава да се дискутира. Икономически данни, които имаме за различни пазари, които, както чухте, общественото мнение смята, че са свързани с организирана престъпност. Как може да знаем колко големи са тези пазари, които да ги наречем, че са черни? Значи, имаме един прост подход. Данните, които имаме от пазарни проучвания, сравнени с данните за данъците и акцизите, които държавата е събрала. Тука съм избрал 4 пазара като пример, за които имаме някакви числа и някаква възможност да направим някаква оценка. Значи първият пазар, този на цигарите, целият пазар в България е около 1 милиард. За 2007, за 2008 е по-голям. Но това, което научаваме, сравнявайки данните

на данъчните, става дума за около 15 %, които са, да ги наречем, черни, т.е. продадени, без за това държавата да е получила акциз и данъци и ДДС. При цигарите имаме още една възможност за контрол, защото самите големи мултинационални цигарени компании си правят контрол на пазара. Как го правят? Това отново са класически представителни извадки. Когато срещнат човек, пушещ техните марки, те му връчват пълна кутия и му взимат празната. И това е единият индикатор. Другият индикатор е да събират празните кутии и да огледат бандеролите, етикетите на цигарите. Според Филип Морис в България горе-долу става дума за около 15 %, но можете да сметнете колко прави това в милиони. Възниква и още един въпрос, всичките тези 15 % ли са свързани с някаква организирана престъпност? Естествено, отговорът е „не“. Защото ние имаме бившите страни от Югославия, Сърбия и Македония, чиито цени на цигарите са значително по-ниски и ние имаме един поток от хора, които правят доход по този начин. Но така, при всички положения голям процент от този поток го организират. Т.е. вие много неща не можете да си направите просто като свободен търговец. Няколко думи защо съм сложил тая стрелкичка. Защото оценката за следващата година, когато се качи акцизът, е друга. За 2009 г. вероятно този процент в България ще стане около 25. Другият интересен пазар, който всички го наблюдавахме през тази година покрай скандалите с Иван Иванов, е пазарът на алкохол. Те също го оценяват на около 1 милиард, но възниква въпросът колко всъщност е този, който е напълно легален. Защото когато погледнахме броя на продаваните бандероли, видяхме, че от 2004 г. те всяка година са намалявали два пъти. И, примерно, от 120 милиона бандероли за 2004, през 2006 г. бяха продадени, от типа, да кажем, на около 29 милиона, говоря по памет. Така че, нали, отново според чуждите компании, които правят различни оценки на пазара, в България не повече от 40 % са с реално платен акциз и ДДС. Понеже времето напредна, няма да се спирам на темата пазар на горива и пазар на недвижими имоти, който е просто, действително огромен за икономиката на България. Но за всеки от тези 4, примерно, пазара, бихме могли да направим една оценка колко пари генерират и горе-долу какви структури им трябва, за да бъдат, така, контролирани и използвани от организираната престъпност. В този смисъл това е някакъв опит за дискусия за това кое може да измерим, а не някаква презентация, която дава отговор.